

CHARLES DICKENS ROMANIDAGI BOLALAR MEHNATI

Ilmiy rahbar: Muhammedova Xulkar PhD

O'zDJTU talabasi: Isroilova Durdona

Annotatsiya: Ushbu maqolada Charles Dickensning hayoti va uning "David Copperfield" romanidagi bir nechta o'tkir ijtimoiy muammolar, ayniqsa, bolalar mehnati va uning oqibatlari atroflicha yoritilgan. Shuningdek, Qirolicha Viktoriya davrida vujudga kelgan ba'zi muammolar haqida ham so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: bola huquqlari, Qirolicha Viktoriya davri, bolalar mehnati, mehnat uylari, ayollar.

Ingliz adabiyoti nafaqat Yevropa balki, butun dunyo adabiyotlari ichida o'z o'rniga ega hisoblanadi. Shu tilda ijod qilgan yozuvchi va shoirlar o'zlarining o'tkir qalamlari va boshqalarga o'xshamagan yozish uslublari bilan ajralib turgan va ko'plab kutubxonlar qalbidan ham joy olgan. Ayniqsa, Qirolicha Viktoriya davrida yozuvchilar anchagina ko'paygan va ular real voqealarni yoki ijtimoiy muammolarni o'z asarlarida yoritib berishgan.

Bilamizki, 19-asr Qirolicha Viktoriya hukmronligi davri bo'lib, shu davrda bir qator ijtimoiy muammolar mavjud bo'lgan. Jumladan, Anglya 3 tabaqa: yuqori, o'rta va quyi sinflarga bo'lingan edi va bu odamlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda o'z ta'sirini ko'rsatgan edi. Zodagon odamlar umuman jismoniy mehnat qilmagan, aksincha xizmatkorlarni yollab ishlatganlar. Bu o'z navbatida bolalar mehnati ayollarining ishsizligiga olib kelgan. Shuningdek, nochorligi uchun ko'cha va xarobalarda yashaganligi sababli, turli kasalliklarga chalilib erta vafot etgan.

Charles John Huffam Dikkens(1812-1870) ingliz yozuvchisi va tanqidchisi bo'lgan. U 1812-yil 7-fevralda Anglyaning Portsmutida boy bo'lmagan oilada 8 farzandning 2-chisi bo'lib dunyoga keldi. Oilaning nochorligi tufayli u kelajakda jentlmen bo'lishni va bilim olishni juda xohlagan. Shu sababli, yosh bo'lishiga qaramasdan, Varren Blakning tovar omborxonasida haftasiga 6 shilling uchun ishlay boshladi. Bir necha oydan so'ng, John Dikkens kreditorlari bilan kelishuvga erishdi va qamoqdan ozod bo'ldi. Yosh Charles ham shu sababli qora fabrikada ishini to'xtatdi va Wellington House akademiyasiga yuborildi. Ammo uning 2 ta mashhur romani "Katta umidlar" "Great expectations" va "David Kopperfield" "David Copperfield" romanlari fabrikadagi og'ir hayoti haqida so'zlar va u buni hech qachon esdan chiqara olmasdi. Boshqalar qatori u ham adabiy faoliyatini jurnalist sifatida boshlagan. U "Parlament oynasi" va "Haqiqiy quyosh" jurnallarida ish boshlagan. Keyinchalik, u 1833-yilda u "Parlament oynasi" "Morning Chronicle" gazetasining jurnalisti bo'ldi va "Boz" taxallusini qo'llay boshladi. Keyinchalik, shu taxallusi ostida "Boz ocherklari"

“Sketches of Boz” asarini yozdi. 1836-yil aprel oyida Dickens Caterina Hogartga uylangandan so‘ng, shu oyda juda muvaffaqiyatli asarlaridan biri “Pikvik klubining maktublar”ini nashrdan chiqardi va shu ondan Dikens ijodga sho‘ng‘ib ketdi. Shuningdek, u teatr ishqibozi bo‘lganligi sababli pyesalar yozdi va 1851-yilda Qirolicha Viktoriya oldida ham chiqish qildi. Dickens qizg‘in ijod qilardi va ko‘plab mamlakatlarga sayohat qildi. Jumladan, Amerikada barchani teng huquqli bo‘lishiga da‘vat qildi. U ijodining gullayotgan vaqtida 1870-yil 58 yoshida insultdan vafot etadi va Westminster Abbeyda dafn qilinadi.

Yana bir ulkan muammolardan biri bu bolalar mehnatidir. Sanoatning rivojlanishi mehnat talabini o‘shiga olib keldi va buning natijasida bolalar ham ko‘mirchi, mo‘ri supuruvchi, xo‘jalik ishchilari va uy xizmatkorlari va hattoki, temir yo‘l ishchisi bo‘lishga majbur bo‘ldi. Bolalar mehnati 1800-yillarning boshlarida mehnat sharoitlarini yaxshilashga harakat qilinmagani sababli jiddiy muammoga aylandi va buni oqibatida minglab bolalar o‘z orzulari va maqsadlaridan ayrilib, faqat mehnat qilishga jalb qilindi. Ulardan eng og‘ir ish bu ko‘mir konlarida ishlash edi. Bolalar shaxtalarda kuniga 12-18 soat ishlashlari natijasida kasalliklarga chalingan. Bunday og‘ir mehnat sharoitlari nafas olish muammolarining rivojlanishiga va shu tufayli sodir bo‘ladigan jarohatlarning ko‘payishiga olib keldi. Charles Dickens ham o‘z asarlarida Qirolicha Viktoriya davrining nochor odamlarini himoya qilish va o‘sha davrni tanqid qilish vositasidan foydalanib, ko‘pgina islohotlarga katta hissa qo‘shgan. Uning “Katta Umidlar” “Great Expectations”, “Pikvik klubining maktublari” “The Pickwick Papers”, “Oliver Twist” “Oliver Twist” va boshqa asarlarida ham aynan o‘sha davr muammolari, ayniqsa bolalar mehnatini yoritib o‘tgan. Shundan so‘ng, kitobxonlar bu asarlarni o‘qib, yozuvchining haq bo‘lganiga guvoh bo‘lishgan. Charles Dickensning “David Copperfield” nomli avtobiografik asarida ham o‘zining boshidan kechirganlarini va o‘sha zamon muhitini kitobxonlarga tasvirlaydi. David, romanning bosh qahramoni, otasining bevaqt o‘limidan so‘ng dunyoga kelgandi. Ularning Pegotty ismli xizmatkori bo‘lib, u juda mehribon va onasiga har tomonlama ko‘mak berar edi. Xususan, Davidni tarbiyalashda ham Pegottyning hissasi beqiyos bo‘lgan. Davidning fikricha, ular shu vaqt baxtli edilar, ammo to‘satdan uning onasi Klara turmushga chiqishi bilan Davyning hayotidagi eng qorong‘u va zulmatli kunlari boshlanadi. Bolaning o‘gay otasi Janob Murdstone qattiqqo‘l va yomon inson bo‘lib chiqadi, biz buni ismining ma‘nosidan ham bilib olishimiz mumkin, ya‘ni “murd”-qattiq, “stone”-tosh degan ma‘noni bildirib, yozuvchi bu yerda bir so‘z bilan aytganda, toshbag‘ir demoqchi bo‘lgan. U doim bahonalar bilan Davidni urar, ona va bolaning munosabatlarini buzishga harakat qilardi. Keyinchalik, bu urinishlar oqibatida David dunyodagi eng yomon maktablardan biri deb tasvirlangan “Salem House”ga jo‘natiladi va u yerda u bolalarga ta‘lim berishdan ko‘ra, ularni qiynash va xo‘rlashga guvoh bo‘ladi. Buni ilk bor kegan o‘quvchilarga direktorning aytgan so‘zlaridan bilib olishimiz mumkin:

"Come fresh up to the lessons, I advise you, for I come fresh up to the punishment. I won't finch. It will be of no use your rubbing yourselves; you won't rub the marks out that I shall give you." "Darslarga tetik va tayyorlanib kelishingizni maslahat beraman, aks holda o'zim jazolashda tetik bo'laman. Men chiday olmayman. O'zingizdagilarni o'chirishdan foyda bo'lmaydi. Chunki men sizlarga beradigan baholarni o'chira olmaysizlar."¹

Bu bilan yozuvchi shu davrdagi ba'zi maktablarning ta'lim tizimining qanchalik pastligini va bolalarning azoblanishini tasvirlagan, chunki u ham hayoti davomida shunday qiyinchiliklarga duch kelgandi. David bu maktabda Stirfort ismli bir bola bilan tanishib, u bilan do'stlashadi. Keyinchalik, u maktabda ekanligida onasi zaif va nozik bo'lgani uchun kasallikni yenga olmay erta vafot etadi. David shu payti bu hodisadan juda tushkunlikka tushib qolgandi, chunki bu uyda unga mehribonlik qiladigan odam endi yo'q edi. Uning o'gay otasi va uning singlisi Davidga hamma narsa qilishi mumkin edi va shunday ham bo'ldi. Pegotty uydan haydaldi, David esa 10 yosh bo'lishiga qaramay, Londonda og'ir ishda ishlashga da'vat qilindi. Mr. Murdstone bolaga ishlash uchun shunday deydi.

"Education is costly; and even if it were not, and I could afford it, I am of opinion that it would not be at all advantageous to you to be kept at school. What is before you, is a fight with the world; and the sooner you begin it, the better. Those terms are, that you will earn enough for yourself to provide for your eating and drinking, and pocket-money. Your lodging (which I have arranged for) will be paid by me. So will your washing!". "Ta'lim olish pulli, men boy emasman va senga pul bera olmayman. Menimcha, maktabda qolishing sen uchun foydali emas. Undan oldin, sen o'zing uchun kurashishing kerak va buni yaqin orada boshlaysan. Yeb-ichishing va kunlik xarajatlaring uchun o'zing pul ishlab topasan. Men senga Londonga borish pulingni to'layman. Sen esa u yerda idishlarni yuvasan"²

Tez orada David Londonda Janob Grinby bilan hamkorlikda ochilgan o'gay otasining katta omboriga jo'natiladi va u yerda boshqa bolalar bilan birga bo'sh shishalarni yuva boshlaydi. Yozuvchi bu jarayonni ayanchli tasvirlaydi:

"It was a crazy old house with a wharf of its own, abutting on the water when the tide was in, and on the mud when the tide was out, and literally overrun with rats. Its panelled rooms, discoloured with the dirt and smoke of a hundred years, I dare say; its decaying floors and staircase; the squeaking and scufing of the old grey rats down in the cellars; and the dirt and rot-tenness of the place; are things, not of many years ago, in my mind, but of the present instant". "Bu ahmoqona eski uy edi, suv bilan yonma-yon joylashgan, to'lqin bosganda esa loyga botadigan va tom ma'noda kalamushlar bosib

¹ Charles D. David Copperfield. Oxford. Oxford University Press, 2016- 278 b

² Charles D. David Copperfield. Oxford. Oxford University Press. 2016- 456 b

ketgan joy edi. Uning yuz yillik kir va tutundan rangsizlangan panelli xonalari, deyishga jur'at etaman; uning chirigan eshiklari va zinapoyalari; yerto'lalarda cho'zilib ketgan eski kulrang kalamushlarning g'ichirlashi va shitirlashi; Bu joyning iflosligi va chiriganligi ko'p yillar oldingi emas, balki hozirgi paytdagi narsalardan dalolat berardi"³

David 10 yoshida har narsani ko'rsa, hayratlanish qobiliyatini deyarli yo'qotadi va asosiysi bolaligidan ayriladi, chunki o'z tengqurlari qatori o'ynay olmaydi yoki ota-onasiga erkalik ham qila olmaydi. U shu paytda o'zini butunlay umidsiz his qilar, o'zining orzulari qanchalik uzoqqa ketayotganini ko'rib, juda tashvishlanar, ba'zida hech kim yo'q paytlari hech nima qilolmagani uchun yig'lab ham olar edi. David haftasiga 6 shilling olardi. Bu yozuvchi ishlagan Varren Blak omborxonasidan olgan pul bilan bir xil. Demak, u shu paytlari o'z hayotini va shu davrning eng katta ijtimoiy muammolaridan birini o'zi boshidan kechirgan holda kitobxonlarga so'zlab bermoqda. Shuningdek, Dikensni otasi qamoqqa tushishida kreditorlar aybdor bo'lganligi uchun bu romanda ham ularni juda yomon Janob Mikavberni uyiga har kuni keladigan deb tasvirlagan.

David yosh bo'lishiga qaramay juda zehni o'tkir bola edi. U o'z o'tmishini o'ylab iztirob chekardi. Bu davrda birgina azob chekayotgan bola David emasdi, bunday hollar oddiy hol sifatida qaralib, faqat ota-onasi boy, puli bor bo'lgan odamlarning bolalari o'qiy olardi. Qolganlari esa Davidga o'xshab ishlar va pul topishi kerak edi. Bu jarayonga davlat ham oddiy qarar va hech qanday chora ko'rmagan edi. Buning oqibatida, minglab yetim, nochor bolalar boshpana va yegulik topolmay qiynalardi. Bu romanda ham haftasiga u 6 shilling uchun ishlagan, lekin u pulga bir marta to'yib go'shtli ovqat yesa bo'lardi, xolos. Shu davrda bola huquqlari oyoq osti qilingan va romanda ham bitta David emas uning sheriklarini ham yosh ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Shuningdek, bu ishlar qahramonimiz ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, o'zini yolg'iz, zaif hisoblay boshlaydi va ishga borib kelganda ham hech kim bilan gaplashmaydi. Kunlar shu tarzda bir xil o'taveradi, lekin bir kuni uy egasi Janob Mikavber oilasi bilan Londonni tark etishiga to'g'ri keladi va David ham ammasi haqida eslab, Pegottyga uning yashash manzili va pul so'rab xat yozadi. Chunki uning yagona najotkori ammasi edi. Pul kelgandan so'ng, u Doverda yashashini bilib, ammasinikiga o'tlanadi. David yo'l davomida ham juda qiynaladi, puli ham qolmaydi. Ohiri, o'z ammasining uyiga yetib keladi, lekin ammasi uni tanimaydi. Negaki, David juda yomon ahvolda edi. Ular tanishishgandan keyin David unga hamma bo'lgan voqeani aytib beradi.

³ Charles D. David Copperfield. Oxford. Oxford University Press, 2016- 692 b

Bugungi kunga ham aloqador bo'lgan ushbu roman dolzarbligini yo'qotmadi. Charles Dickens bu asarida Viktoriya davrini iqtisodiy va ijtimoiy muammolarini tanqid qilgan zabardast yozuvchilardan biri hisoblanadi. U bizga Viktorian ingliz jamiyatidagi hayotni to'laligicha ko'rsatib bergan va bolalarning ta'lim olmasdan faqatgina ishlashiga qarshi chiqqan. Shuningdek, bu masala inson huquqlari me'yorlariga ham kirmasligini aytib, bolalarning mehnatini kamaytirishga harakat qilgan. Shuning uchun ham uning romanlari hanz kitobxonlar qalbini zabt etib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dickens Ch. The Pickwick Papers. Oxford: Oxford University Press, 1998. -330 b
2. James L. "The nineteenth Social-Novel in England", in Encyclopedia of Literature and Criticism. London; Routledge, 1990. -150 b
3. Dickens Ch. The life and adventures of Nicholas Nickleby. Oxford. Oxford University Press, 1999. -450 b
4. Marcus S. Dickens from Pickwick to Dombey. New York: Basic Books, 1965.-250 b